

Roger Bastida

PASSEIG DE GRÀCIA

HISTÒRIA D'UNA FAMÍLIA

Llibre local = Lector compromès

Aquest és un llibre publicat amb el segell **Llibre Local**, que garanteix que el 100% de l'elaboració —des del disseny fins a la impressió— s'ha dut a terme per professionals i empreses catalanes.

Visita **llibrelocal.cat** per conèixer millor aquesta iniciativa.

El jurat del Premi Santa Eulàlia de Novel·la de Barcelona 2026 va ser constituït per Francesco Ardolino, Laura Tejada, Enric H. March, Jordi González i Alba Cayón.

Primera edició: febrer del 2026

© Roger Bastida

Autor representat per Silvia Bastos, S.L. Agència literària

© d'aquesta edició: Editorial Comanegra

Editorial Comanegra

Fàbrica Lehmann

08015 Barcelona

www.comanegra.com

Direcció editorial: Jordi Puig Ferrer

Correcció: Jordi Farré Ybarz

Maquetació: Eduard Vila

Foto p. 9: Passeig de Gràcia c. 1900, autor desconegut

Imatge de coberta: Ramon Casas (Interior a l'aire lliure)

Impressió: Romanyà Valls

ISBN: 979-13-87969-17-2

Dipòsit legal: B 1758-2026

Tots els drets reservats als titulars dels copyright.

NOTA DE L'AUTOR

M'interessa la mentida com a acte creatiu: la manipulació, el joc entre objectivitat i subjectivitat. Caín, el primer mentider, és també el primer narrador d'històries; el primer creador d'universos imaginaris. I els narradors som, és clar, fills de la tribu de Caín.

Però no us enganyeu: no tot és mentida en les pàgines que venen. Aquesta novel·la parteix d'un seguit d'històries reals, per bé que deformades i manipulades. Alguns noms són verídics, d'altres són inventats; algunes anècdotes van passar, d'altres són fruit de la imaginació. Tot el que llegireu en aquestes pàgines s'inspira en fets reals i vivències que van marcar profundament la seva època. Tanmateix, alguns noms, llocs i situacions han estat transformats o recreats, no per distorsionar la veritat, sinó per respectar la intimitat de les persones implicades i evitar acusacions d'indiscreció.

Passeig de Gràcia és una ficció, però no és una ficció. El que s'hi explica és inventat, i alhora va passar de debò. És un calaix de sastre, un joc de miralls i de gèneres literaris: hi ha narrativa, però també assaig, teatre, epístola, cançó popular, gènere periodístic i enciclopèdic. El passeig de Gràcia és un espai àmpliament conegut, projectat a escala internacional. Amb els anys s'ha engrandit, s'ha densificat i ha anat acumulant capes de significat fins a convertir-se en un referent urbà, turístic, fins i tot literari. Però al llarg del temps també hi han bategat moltes vides concretes que han deixat

poc rastre, o un rastre explicat de manera parcial. Aquest llibre vol recuperar-ne algunes, encara que només sigui per una estona: fer que de moltes famílies reals en sorgeixi una de versemblant; que la suma de biografies individuals arribi a traçar, aproximadament, la biografia d'un carrer.

Al meu pare

INTRODUCCIÓ

L'habitació fa pudor de tancat. És clar, tantes hores sense ventilar. Les flors, que tot just comencen a marcir-se, el greix de les espelmes, el baf dels dos mastins, i l'olor del que sigui que preparen a les cuines. La Francisca no es troba bé. No ha volgut ni esmorzar; a la tauleta hi ha la xicra, encara plena, i un parell de llesques de pa blanc que no arribarà a tastar. De sobte, l'esclafit d'un tro. La Francisca obre la finestra. Necessita relaxar la vista, aclarir-se el cap. Mare de Déu, quina ventada! Com si un gegant s'hagués posat a bufar sobre una caseta de nines. Es du una mà al ventre, inflat com un bocoi. Està esgotada. Gairebé ni dorm, a les nits; per més que es mogui, per més coixins que posi aquí i allà, no troba mai la postura escaient. Comencen a caure les primeres gotes i, al carrer, tot són corredisses. Les campanes de la catedral anuncien una nova hora. El xàfec repica contra els porticons com una descàrrega de mosqueteria.

La Francisca torna a estirar-se. D'ençà de l'embaràs que la seva cambra s'ha convertit en la peça preferida de la casa. Hi va fer posar un canapè com el que diuen que té Anne Couppier de Romans, l'amistançada del rei de França, al seu palauet de Passy. Provarà de fer una becaïna; amb sort, el soroll de la pluja l'ajudarà a adormir-se. Així és com passa els dies: a estones llegeix, a estones acluca els ulls. No li queden forces per menar la casa, per pensar en els àpats i

les compres setmanals. Fa un parell de mesos que ni rep ni visita. Es veu grassa, maldestra. Només té ganes de parir, de treure's de sobre la càrrega que no la deixa dormir a les nits i que la fa anar a la comuna un fotimer de cops al dia. Aquesta serà, si Déu vol, la seva tercera criatura. Que passi aviat i que tot surti bé. La Francisca diu el parenostre d'una tirada. Tant de bo tinguem un part fàcil i la criatura vingui sana. Més ens val. Li és igual si és un nen o una nena, però que surti sense tares, sense deformacions físiques... ni espirituals.

Si és una nena acabarà fent un bon matrimoni. Emparentarà amb una de les famílies notables del principat: els Estrada, els Navia-Osorio o els Valdés. O potser acabarà professant la fe a qualsevol dels convents de fundació règia, qui sap si a les Saleses Reials o a l'Encarnació. Però, i si és un nen? Oh, lloat sigui Déu! Els lloers de la glòria t'esperen, futur Francisco Bernaldo de Quirós y Mariño de Lobera. Una magnífica i heroica acumulació d'anys i personatges de renom cristal·litzarà en tu, sisè marquès de Campo Sagrado, brillantíssima i última baula de la cadena de la Casa de Quirós. Tu afegiràs nous èxits al nostre escut, tu faràs més brillants encara els atzurs i els argents del nostre il·lustre blasó. Col·leccionaràs títols, terres i heretats, dignitats de tota mena, vares de regidor i galons de militar. Serviràs la Corona amb discreció i convenciment: les teves empolvorades espatlles no només carregaran el pes d'un títol, sinó també l'obligació de preservar l'honor i la dignitat de la nostra genealogia, que es remunta fins als temps de Felip II.

No sap quan s'ha posat a suar tan copiosament. S'ha quedat adormida —quanta estona?— i, a poc a poc, la incomoditat del coixí xop l'ha anat despertant. S'estira d'esma, maquinalment. Les seves extremitats, el pit, l'esquena,

reaccionen amb una dolça fiblada de llençols rebregats i cullerades de mel, de flors de saüc, de transpiracions nocturnes i d'orinal que vessa. La tempesta s'ha desfermat i descarrega amb força contra el palau de Camposagrado. Palpa la superfície de la tauleta: la familiaritat del ganxet, el dring metàl·lic de la campaneta, la fredor del got d'aigua i, per fi, la finor nacrada del seu rosari. Té les ungles massa llargues i li fan nosa. Amb això de no sortir de casa no ha pensat a tallar-se-les. Demà mateix se n'ocuparà, sí. I com xiula, el vent! Comencen els calfreds i els petaments de dents. Suaus, al principi; ferotges, quan posa un peu fora del canapè. El coll de la camisa de dormir, humit. I els cabells, que se li enganxen a la closca. Les taques de suor enfosqueixen la tapisseria i la funda del coixí. Es treu la bata com pot. Es veu reflectida al mirall. I es fa pena. Encongida, morta de fred, amb els pits infladíssims i el ventre a punt d'esclatar, acarona els llençols.

Una sensació humida entre les cuixes, un raig abundós de líquid calent que s'escola cames avall i acaba per empastifar la catifa. Ja és aquí, ja és aquí. La Francisca fa sonar la campaneta. Tranquil·la, tranquil·la, ja has infantat dues criatures, això no serà gaire diferent. Totes les dones que coneixes diuen que la primera costa Déu i ajuda, però que a partir de la segona la cosa és bufar i fer ampolles. La Francisca crida la serventa. El dolor s'estén a la zona lumbar. «Pues en toda aflicción sois dulce consoladora: del Buen Parto gran Señora, dadnos vuestra protección». Tot anirà bé; no vol saber res ni d'hemorràgies ni d'infeccions ni de febrades i desterra tots els mals pensaments del cap.

Els crits de la mare es barregen amb els murmuris de les llevadores. Els llençols comencen a amarar-se de sang i líquid amniòtic. No hi ha anestèsia que alleugi el turment de

Francisca Mariño de Lobera y Pardo de Figueroa, només la seva força de voluntat i la destresa de les dones que l'assisteixen. La carn que empeny la carn, que s'obre pas des de les entranyes de la mare. *Un poco más, señora, que ya casi hemos terminado.* Un caparró embetumat de gelatina, un cos vermellenc, unes cames guerxes i arrugades com la pell d'una pruna seca: el plor del nadó esquinça el silenci de la cambra. *¡Después de Dios, la Casa de Quirós!* Tu, petita i indefensa criatura que acaba d'empassar aire per primer cop —rebert, gairebé una fuetada, les olors de la sang i del braser—, que voldries tornar a la foscor del ventre matern per no haver de passar ni fred ni gana, per no haver de pensar en els tediosos afers que mouen el món, rebràs el nom de Francisco. Tu, que tot just abandones el recer de l'úter sense poder escapar-te'n per cap cantó, tens, al teu davant, un camí fet de llambordes d'or: les portes obertes, totes les opcions disponibles, magnífica botiga de confits de colors per triar i remenar. I triaràs entrar com a cadet d'artilleria a l'Acadèmia de Segòvia; guanyaràs experiència, faràs amics i enemics, aniràs pujant de rang cada cert temps. Encara no en tens ni idea, però et casaràs amb la teva neboda segona i, quan mori, contractaràs núpcies amb la seva germana; no tindràs fills. Tu, que maldes per acostumar-te a la vida exterior, encara no ho saps, però estàs destinat a grans gestes militars i polítiques. Èxits i fracassos als quatre vents, hores i hores de carruatge per camins públics, de travesses a peu per corriols costeruts, de trasllats en vaixell. Hores i hores de reunions, maldecaps i amoïnaments, angoixes d'aquelles que no deixen dormir d'un cop. Dolçors i amargors sobre els camps de batalla. Glòries a la nació, llàgrimes als mocadors de les mares. Centenars de soldats morts: avui, xifres tràgiques i adverses escrites a la correspondència secreta de l'estat major; demà,

una breu i asèptica compilació de dades a qualsevol article del CSIC: un capítol més o menys extens als llibres d'història, una placa commemorativa mig esquarterada i cruspida pels líquens a l'entrada d'aquest o aquell poble.

Què quedarà del nostre pas pel món? Depèn de la sort, depèn de l'atzar. Depèn del forat d'on hagi sortit. Això s'escapa del nostre control. I de tu, futur marquès? Què en quedarà, de tu? Jo t'ho diré, deixa que t'ho expliqui. Gairebé tres dècades després de la teva mort s'inaugurarà un monument al pla de Palau: la font del Geni Català. Un dels conjunts escultòrics més singulars de la Barcelona del segle XIX, petrificació de les aspiracions burgeses, colofó dels afanyos i les il·lusions de les elits industrials i financeres. Allà, entre la Llotja de Mar —rovell de l'ou del comerç interior i del mercadeig transatlàntic— i el Palau Reial —mirall del poder del monarca a Catalunya—, s'erigirà l'estela que et recordarà pels segles dels segles. A una banda, el poder econòmic; a l'altra, el poder polític. I, al bell mig, el geni que alça l'estrella sobre l'escut d'armes de la teva família. El lema que circumda el blasó és tota una declaració d'intencions: *Después de Dios, la Casa de Quirós*. A tu, futur marquès de Campo Sagrado, t'alçaran un monument al centre neurològic de la Barcelona isabelina, industriosa i liberal, magnífica ciutat amb un peu a Cuba i l'altre a les filatures del Llobregat. Tu vas tenir la iniciativa de portar les aigües de Montcada a Barcelona, tu vas fer canalitzar el Besòs per deslliurar-nos del còlera mortal. Aigua que nodria els brolladors públics de la ciutat emmurallada i la Barceloneta, aigua que havia d'apagar la set del gegant urbà i rentar les mans i les cares de les seves multituds.

Oh, però no et facis il·lusions, futur marquès. Lamento dir-te que una escultura no és garantia de res. Fins i tot la

pedra pot ser víctima de la desmemòria. El passejant curios, el turista interessat i el conductor del V19, que fa la ruta de l'Hotel Vela a la ronda de Dalt i s'atura al pla de Palau, podran recordar la teva gran tasca d'enginyeria com a capità general de Catalunya en veure la font del Geni Català. Però el destí és capritxós: el que ara és rellevant i a tots ens sembla de màxima importància, demà pot ser una simple anècdota, una nota a peu de pàgina, una entrada brevíssima a qualsevol blog de divulgació històrica. I l'arribada de l'aigua de Montcada no es compta entre les fites mitològiques de la ciutat. Les urbs creixen, les necessitats canvien. Les fàbriques del XIX havien d'instal·lar-se a prop dels rius: els salts d'aigua proporcionaven una força motriu natural que era aprofitada per impulsar les rodes, que movien la maquinària que feia els draps de cotó i de llana. La gent exigia tenir una font pública a prop de casa per poder cuinar, netejar i rentar-se. De fet, al mateix pla de Palau s'alcen els Porxos d'en Xifré, que es diu que és el primer edifici de veïns amb dipòsits d'aigua potable. Els pobres, en canvi, cada cert temps es barallaven amb l'Ajuntament perquè no els possessin gaire lluny de casa els brolladors que utilitzaven per rentar-se. Però, amb el canvi de segle, els pisos de la ciutat van començar a tenir aigua corrent, fins i tot sanitaris. El consistori va dissenyar una xarxa de clavegueram moderna, que evacuava les aigües residuals, preservava la salut pública i prevenia les inundacions durant les tempestes.

La qüestió de l'aigua va quedar més o menys resolta. Amb els anys es van construir les dessaladores del Prat i de Torredara, es va encunyar la ridícula expressió d'*aigua de boca*, es va començar a parlar d'estalvi i de malbaratament, de sostenibilitat i d'emergència climàtica. La canalització des de Montcada ha quedat absolutament oblidada, més de dos segles

després, empetitida per totes les obres que han anat conformant l'actual xarxa d'abastament d'aigua. Les fites tècniques envelleixen ràpidament, els avenços de l'enginyeria se solapen els uns sobre els altres. I la memòria és curta; en poc temps oblidem fins i tot les coses més importants i posem la lupa en altres assumptes.

La teva fortuna històrica serà la que serà, com la de la majoria de prohoms del nostre llarg segle XIX embullat i violent. Un cas força canònic: vaques sagrades de la cultura, de la guerra, de la política o de les finances que han acabat arraconades, a la perifèria de l'imaginari popular. Algunes d'aquestes figures donen nom a carrers i places, d'altres fa temps que no sonen enlloc. De les aigües de Montcada ningú no se'n recorda i, fins a un cert punt, ho puc disculpar: al cap i a la fi, el còlera i les teories higienistes són episodis d'un passat massa remot, històries que han quedat fossilitzades als llibres de text.

Però hi ha una cosa que em dol, futur marquès, i que no la perdono. I és que gairebé ningú no recorda que tu vas donar l'ordre d'obrir el passeig de Gràcia. Un episodi central a la llegenda daurada de la ciutat de Barcelona que poca gent rememora i que gairebé ningú no relaciona amb el teu nom. Alguns pensen que és cosa del Pla Cerdà, d'altres parlen de Modernisme, però no hi té res a veure: es va obrir dècades abans de la redacció del famós programa d'eixample barceloní. Un dels carrers més transitats d'Europa, catàleg privilegiat de l'arquitectura del nou-cents. Primer, un camí de cabres; després, el millor aparador del luxe i els estils de vida de la classe acomodada. Ahir pastors, avui senyors. Excel·lent escaparata de les ambicions dels poderosos, mostrador privilegiat dels anhels dels peixos grossos d'aquest aquari meravellós que és la ciutat. Quilòmetre i

mig d'exclamacions, de boques badades, d'ulls com taronges. Ja més d'un segle d'ais i de flaixos, de nit i de dia i de dilluns a diumenge. Successivament, ubicació immillorable dels primers parcs d'atraccions; emplaçament de palauets enjardinats, avui poc més que un espectre sobre paper a l'albúmina; camp de batalla de la fúria creadora modernista; catifa vermella del bon gust; seu de bancs i caixes d'estalvi; passarel·la del consumisme més barbàric, que acabarà per arrencar-nos fins l'última unça de pell, per xuclar-nos fins la darrera gota de sang; centre de nacre, calcificat i refulgent, de la perla del Mediterrani.

Però el fitxer té un espai limitat i som un poble més aviat desagraït; tot això que t'explico ha caigut en sac foradat. Astut i despert, tu vas fer que la ciutat encetés el segle XIX amb una promesa de futur. Tu vas proposar la urbanització de l'antic camí de Jesús, que comunicava Barcelona amb el municipi de Gràcia, tot i l'oposició de diverses autoritats municipals. Tu vas donar feina als jornalers aturats en un moment de depressió econòmica, amb les hisendes públiques encara no refetes del tot després de la guerra del Francès. La ciutat necessitava respirar, ofegada com estava per les seves muralles; les cent mil ànimes de Barcelona s'impacientaven vivament per encarar, sense fre ni aturador, aquell nou segle d'invents i revolucions. Poc podies imaginar que la teva petita contribució urbanística esdevindria, amb el pas dels anys, l'epicentre incontestable del poder burgès: porta d'entrada de les primeres muntanyes russes, punt d'arribada del ferrocarril de Madrid, escenari privilegiat de celebracions electorals, expositor del millor gènere estranger i nacional, passarel·la on mirar i deixar-se veure.

Sense saber-ho, vas accelerar el ritme de la ciutat gràcies a la teva intervenció urbanística. D'alguna manera, vas

oferir pista lliure a l'arquitectura que hauria de ser: avorrides mansardes haussmanianes; tribunes modernistes, agosarades i fantasioses; solemnes, sereníssims portals noucentistes; remuntes vulgars i esfereïdores del *desarrollismo*, via ràpida per a l'enriquiment d'oportunistes i especuladors en temps de necessitat. Vas plantejar un llenç en blanc per a la carretera que hauria de ser, per on circularien els cotxes de cavalls i, encara més endavant, els automòbils; i, a banda i banda, les cases que, amb els anys, s'acabarien construint per a la primera generació de barcelonins que viuria fora de la ciutat medieval, amb els seus balcons de forja, els seus dormitoris i les seves alcoves, les seves cuines econòmiques, els seus salonets entapissats de rosa i de color de mostassa, d'on penjarien els indefugibles jardins de Rusiñol, els carrinclons i cursis ametllers florits de Vayreda, on se serviria, successivament, dècada rere dècada, en funció de les modes i dels gustos, la xocolata desfeta —primer amb pa i després amb melindros—, el vi ranci amb neules —típic de les celebracions nadalenques del XIX—, el famós pa de Viena —que va assolir nivells inimaginables d'èxit reboster cap als anys deu—, el moderníssim Phoscao —«El más exquisito de los desayunos, a la venta en droguerías, confiterías y casas de alimentación»—, el detestable però tan comú cafè torrefacte —inevitable durant les dècades centrals del segle XX— i l'Eko de Nestlé.

Avui dia, el Veuve Clicquot que ofereixen per cortesia a les botigues de luxe conviu amb els sucus multivitamínics i els batuts de kale i gingebre *chia-green-detox* dels nombrosos cafès per a turistes que esquitxen l'avinguda. Memòria de la quotidianitat, victòria del progrés gastronòmic, avenç total i absolut de la nutrició, la salut pública i el benestar físic: la necessària i lloable línia continua que va de la

pastilla de brou a la llet condensada, de la salaó de peix a la llauna de refresc. Perquè aquesta avinguda va néixer en un moment clau de la història barcelonina. El moment, potser, més determinant i fonamental de la seva existència, del seu convuls camí mil·lenari: el segle de les revolucions burgeses, quan les nacions europees menaven immensos imperis transoceànics; una època brillant, elèctrica, solcada per vies de ferrocarril i fil telegràfic, reblada de claus de ferro i bombetes incandescentes.

I, al bell mig de la convulsió industrial, a l'epicentre de la bullanga colonial, un carrer —tan simple i corrent com qualsevol altre; tan complex i babèlic com qualsevol altre— s'alçarà com l'estendard indiscutible de tota una època.